

Izglītības metafizika jeb intelektuālā kapitāla teritorija

*Cilvēces reālais progress ir ne tik daudz atkarīgs
no prāta radošuma kā no prāta apzinīguma.*

Alberts Einšteins

*Cilvēka dzīves galvenā jēga ir nevis vajadzību palielināšana,
bet gan labi pārdomāta savu velmju ierobežošana.*

Udo Ulbergs

Запад-омерзительный свиарник.

Александр Дугин

Mūsdienu analītika ir enerģiska un daudzpusīga. Analīzes tematika nav iesprostota informācijas geto. Tā tas mēdz būt relatīvi stagnatīvos posmos. Tad informācijas antropoloģiju pārklāj strikti konceptuālie kanoni, pārvēršot analītiku par savu intelektuālo gūstekni. Par laimi mūsdienās analītika nejutās sagūstīta, un tā nevar žēloties par idejisko infantilismu.

Tiesa, Rietumu „vecajās” valstīs analītiķiem uzmācās politkorektuma farizeji. Viņi nekaunīgi spēj izrēķināties ar drosmīgiem Nobela prēmijas laureātiem, nacionālo banku vadītājiem. Nav aizmirstami aizvadītajos gados spilgtākie gadījumi - Dž. Vatsona un T. Saracina publicētā skaudrā patiesība un izrēķināšanās ar viņiem.

Rietumu „jaunajās” valstīs ne visur eksistē analītiskā doma un valda liela tumsonība. Publiskā telpa tiek piemēslota ar vietējā kriminālā (zagļu un blēžu) glamūra vulgārajām cūcībām un „elītes” dzīves baudīšanas dzīvnieciskajām kaislībām. Bet ja analītiskā doma tomēr eksistē, tad tiek speciāli noklusēta, lai izpatiktu jaunajiem saimniekiem – koloniālajiem demokrātiem no okeāna otrā krasta. Latvijiešu debilizācijā spējīgākie ir „Diena”, „Delfi.lv”, „NRA”, „Ir”, „Latvijas Avīze”, prese krievu valodā.

Mēs dzīvojam pārejas laikmetā. Pie tam nevis vēsturiski kārtējā un „ikdienišķā” pārejas laikmetā. Mums ir gods dzīvot **ultra-unikālā** pārejas laikmetā. Tagad daudz kas notiek pirmo reizi cilvēces vēsturē. Turklāt pastiprinātā un pārmērīgā veidā. Tātad – ultra-veidā.

Labi ir zināma pārejas laikmetu problemātiskā daudzpusība. Ultra-unikālā laikmetā problemātiskajai daudzpusībai ir grandiozs vēriens un idejiskā spriedze. Tas šodien ir labi redzams, un tas pilnā mērā attiecas uz mūsdienu dzīves visu segmentu analītiku. Tajā skaitā - izglītības. Arī izglītībā ir konstatējamas sevišķi unikālas pārmaiņas. Tās var analizēt no

visdažādākajiem aspektiem.

Izglītība ir tikai viens no kultūras komponentiem. Pārmaiņas izglītībā ir organiski vienotas ar pārmaiņām kultūras citos komponentos. Izglītības saturu un formu diktē kultūras visi komponenti. Protams, ne visi komponenti vienādā mērā. Taču izglītībai savus „spēles noteikumus” diktē kultūras katrs komponents. Tāpēc pilnīgi aplami ir izglītības sistēmu veidot atrautībā no visas kultūras. Ja tas tomēr tā notiek, tad agri vai vēlu iestājas kultūras erozija. Kultūrā sāk dominēt iekšējā nelīdzsvarotība un pretrunība. Entropija kļūst par sairstošās kultūras spožāko „bagātību”.

Izpratne par izglītības organisko vienotību ar visu kultūru nav pārāk sena. Šī izpratne sāka prevalēt tikai pirms simts gadiem – XX gs. sākumā. Diemžēl šī izpratne ne visās zemēs ir pārsvarā. Joprojām ir sastopamas zemes, kuru izglītības politikā dominē šauri utilitāra pieeja.

Taču visnožēlojamākais stāvoklis ir postcilvēku pārņemtajās zemēs. Tajās viss notiek iracionāli un absurdi, nerīkojoties saskaņā ar veselo saprātu. Lūk, cilvēkiem pilnīgi nesaprotams piemērs no postcilvēku augstākās izglītības „diskursa”: „Mērķis: pasaules salīdzinājumā kvalitatīva augstākā izglītība, savienota ar augstas raudzes zinātņi efektīvi pārvaldītās institūcijās ar konsolidētiem resursiem” (izm.gov.lv).

Nākas ņemt vērā, ka postcilvēku triumfs (iespēja kontrolēt kultūras procesus un tajā skaitā izglītību) ietilpst to parādību grupā, ar kurām cilvēce sastopas pirmo reizi.

Pirmajā brīdī varētu domāt, ka kapitālisma izglītības metafizikā – būtiskāko jautājumu traktējumā – valda šaura pieeja, mācības un studijas pakļaujot kapitāla interesēm. Patiesībā tā tas nav. Kapitālismā nostiprinās kultūras determinisms, un izglītības sistēma netiek vienpusīgi uzskatīta par peļņas kalponi.

Tomēr mūsdienu laikmets stingri nosaka radikālas korekcijas kapitālisma izglītības metafizikā, un atsevišķa analīzes tēma var būt **zināšanu** loma jaunajos apstākļos.

Jau savā laikā Jozefs Šumpēters saprata, ka peļņa ir atkarīga no zināšanām. Viņš analizēja uzņēmējdarbību. Tā viņa koncepcijā sastāv no divām daļām: zināšanām un vadības. Arī Ludvigs fon Mizess atzina, ka uzņēmējdarbībā peļņu garantē pareiza prognoze. Tātad – domāšana, zināšanas, intuīcija.

Bagātības avots ir zināšanas. Tagad tas ir truisms. Tagad katrs biznesmenis gudri izprot zināšanu nepieciešamību menedžmentā.

Pats jaunākais kapitālisma izglītības metafizikā ir atziņa par **zināšanu „ražošanu”**. Pašlaik tiek uzskatīts, ka vislielāko bagātību iegūst jaunu zināšanu „ražotāji”. Procesam ir jābalstās uz kognitīvām spējām, izglītību, zinātņi.

Tātad galvenais ir cilvēciskais potenciāls un tam piederošais **intelektuālais kapitāls**. Intelektuālā kapitāla elementi ir kulturoloģiskā kompetence, profesionālā kvalifikācija, zināšanu izmantošanas prasme. Bet vērtīgākais - darbības prasme un iemaņas. Lieta ir tā, ka šodien prioritāte ir zināšanām, kas reizē ir darbības pamats un palīdz darboties.

Mēs tādējādi dzīvojam intelektuālā kapitāla uzkundzēšanās jeb imperiālisma laikmetā. Intelektuālo kapitālu cementē jaunu zināšanu „ražošana”. Savukārt ar jaunām zināšanām

apveltītais intelektuālais kapitāls imperiālistiski izplata savu ietekmi uz visiem dzīves segmentiem. Tas tagad drastiski notiek planetārā mērogā. No intelektuālā kapitāla efektivitātes ir atkarīgi dzīves panākumi, reputācija, autoritāte. Tas attiecas gan uz atsevišķiem indivīdiem, gan valstīm un civilizācijām.

Arī tā ir pilnīgi jauna situācija cilvēces vēsturē. Nekad agrāk atsevišķa indivīda, valsts un civilizācijas garīgais un materiālais komforts nebija tik lielā mērā atkarīgs no konkurences jaunu zināšanu „ražošanā”. Šī procesa analītikā tagad modīgi izmanto tādus jēdzienus kā „inovācija”, „kreativitāte”, „modernizācija”.

Faktiski tagad inovāciju „ražošana” ir ieguvusi maniakālu vērienu, liekot nervozēt gan atsevišķiem indivīdiem, gan valstīm un civilizācijām. Mūsu ultra-unikālajā laikmetā ir radies stereotips: it kā bez inovācijām nevienam nevar būt cilvēciski pilnvērtīga dzīve, it kā bez inovācijām nav pilnvērtīga nākotne ne atsevišķiem indivīdiem, ne valstīm un civilizācijām.

Neapšaubāmi, tā ir mūsdienu sociuma savdabīga mānija un neuroze (skat. vēlreiz epigrāfus). Bet no tās ir grūti atbrīvoties. Par to, piemēram, liecina Krievijas valsts un musulmaņu civilizācijas nervozēšana, baidoties atpalikt no inovāciju līderiem. Lai neatpaliktu inovāciju jomā, tiek kaismīgi izdomāti visatraktīvākie modernizācijas scenāriji. Amizanti ir tas, ka no šiem scenārijiem inovācijas gaida jau nākamajā rītā uz brokastu laiku.

Tagad nav runa par zināšanām zināšanu dēļ. Vērtība ir tikai tām zināšanām, kuras var pārvērst darbībā. Un darboties mums liek objektīvie apstākļi. Pirmkārt un galvenokārt mūsu ultra-unikālā laikmeta centrālā doktrīna – **demogrāfiskais imperatīvs**.

Ne kapitālisms, ne sociālisms (Kīna) nevar ignorēt iedzīvotāju skaita straujo pieaugumu un ar to saistīto cilvēku intelektuālo stratifikāciju un intelektuālās stratifikācijas jaunās proporcijas. Šajā stratifikācijā akūta izpausme ir postcilvēku ģenēze un sociāli funkcionālās perspektīvas. Ar bioloģisko tipu *Homo Sapiens* sāk konkurēt jauns bioloģiskais tips – „*Posthomo Postsapiens*”.

Ja vēlamies, tad varam atcerēties neandertāliešu un *Homo Sapiens* konkurenci. Taču attīstības stadiju maiņas ātrums šodien ir cits. Šodien attīstības dinamika ir ļoti ļoti strauja. Neandertālieši neko nav atstājuši: ne ornamentus, ne tekstus. Nav zināms, vai viņi prata runāt. Viņi bija mednieki. Dzīvoja nelielās (15-25) grupās. Pasaulē bija apmēram 30 000 neandertāliešu. Viņi bija izkaisīti pa visu Eirāziju. Populācija pastāvēja 200-300 tūkst. gadus. Viņus izkonkurēja cits bioloģiskais tips – *Homo Sapiens*, kas parādījās pirms 40-50 tūkst. gadiem. Šodienas attīstības superintensīvā dinamika liecina, ka *Homo Sapiens* nenoturēsies uz planētas tik ilgi kā neandertālieši – 200-300 tūkst. gadus.

Nenoliedzami, ka **intelektuālā kapitāla teritorija** ir cilvēka dzīve tās reālajā vispusībā. Dzīvības zināšanas tiek mērķtiecīgi pielietotas un tiek gūts noteikts labums no zināšanu pielietošanas. Izglītības sistēma un tās sniegtās iespējas ir atsevišķa šīs teritorijas daļa. Neapšaubāmi svarīga daļa. No tās ir atkarīga cilvēciskā potenciāla profesionālā kvalitāte un intelektuālā kapacitāte. No izglītības sistēmas ir atkarīgi intelektuālā kapitāla resursi.

No izglītības sistēmas lielā mērā ir atkarīga kreatīvu cilvēku klātbūtne. Tādu cilvēku klātbūtne kultūrā, kas spēj izgudrot, uzgleznot, uzrakstīt kaut ko jaunu.

Arī inovācijas ir atkarīgas no izglītības sistēmas. Inovācija,- tā ir jau esošo artefaktu

atjaunošana, uzlabošana, ja etimoloģiski balstāmies uz latīņu „*novatio*” + „*in*”, kas būtu „*innovatio*” = virzībā uz izmaiņām.

Šodien populārais jēdziens „inovācija” patiesībā nemaz nav tik moderns. To lietoja jau minētais Jozefs Šumpēters. Ar inovācijas jēdzienu viņš raksturoja izmaiņas ekonomiskajā sistēmā. Inovācija ir tāds priekšlikums, kas būtiski izmaina/uzlabo jau esošo fenomenu. Inovāciju mērķis ir ekonomiskuma, efektivitātes un dzīves kvalitātes uzlabošana. Inovācijas jēdziena sinonīmi ir vārdi „izgudrojums”, „pilnveidošana”, „izmaiņas”.

Globālo procesu analītikā tagad tiek diskutēts ne tikai par zināšanu „ražošanu”, bet arī par **cilvēku resursu „tirgu”**. Daudzi autori abus vārdus lieto bez pēdiņām sarunā par globālajām tendencēm XXI gadsimtā. Jaunākiem cilvēkiem tas nesagādā grūtības.

Tā, piemēram, tiek uzskatīts, ka finansu un dabas bagātību tirgu mūsu gadsimtā nomaina pārtikas rūpniecības un cilvēku resursu „tirgus”. Mainās zināšanu ieguves formas. Izmaiņas vispamatīgāk sekmē Internets un korporatīvās izglītības nostiprināšanās. Tagad korporācijas pašas nodarbojas ar nepieciešamo speciālistu sagatavošanu un pārkvalifikāciju. Profesionālie un transprofesionālie tīkli spēj nodrošināt zināšanu ātru un efektīvu apriti.

Svarīgi ir ne tikai iemācīt, bet arī ļaut pilnvērtīgi strādāt, lai cilvēciskais resurss pārvērstos par kapitālu un dotu peļņu. Cilvēciskā resursa kapitalizācija var realizēties tikai tad, ja speciālists var normāli strādāt un viņš tiek iesaistīts intelektuāli ietilpīgos projektos. Pašlaik pasaulē apmēram divi miljardi cilvēku atrodas kustībā, brīvi mainot dzīvesvietu un darbavietu. Tāpēc nepieciešams pielikt zināmas pūles, lai saglabātu savējos speciālistus un piesaistītu labākos no citām zemēm.

Bet šajā ziņā nākas respektēt vienu interesantu momentu. Izglītības sfēra pati par sevi ir tikai apakšsistēma daudz plašākā zināšanu radīšanas, aprites un izmantošanas sistēmā. Izglītības kvalitāte, zināšanu aprite un izmantošana ir organiski vienota ar attiecīgās vides kvalitāti. Ja attiecīgajā vidē, piemēram, visu nosaka idioti, zagļi, blēži un jaunā biomasa postcilvēki, tad par labu speciālistu sagatavošanu, saglabāšanu un piesaistīšanu pat nav ko sapņot. Naivi ir cerēt, ka radīsies „spēcīgs signāls investoriem par pozitīvām izmaiņām un kvalitatīvu ekonomiskās aktivitātes vidi” (izm.gov.lv). Postcilvēku invāzija un idiotisma klasteru veidošanās šodien piespiež cilvēkus pamest savu dzimteni. Arī tā ir jauna parādība cilvēces vēsturē.

Guadrās valstīs jau sen, bet mazāk guadrās, taču pašmācībā centīgās valstīs pašlaik tiek atzīta sekojošā tēze: ar universitātes izglītību nepietiek, lai strādātu reālos apstākļos. Tāpēc darbavieta pati iemāca to, kas tai ir nepieciešams. Universitātes jēga ir sagatavot jaunieši nevis reālam darbam, bet gan attīstīt viņa domāšanu, personības īpašības un viņam dot to, ko tagad sauc par kulturoloģisko kompetenci.

Praktiski tas izpaužās sekojoši. Bakalaura līmenī netiek apgūta specialitāte darbam kādā nozarē. Bakalaura studiju uzdevums ir analītiskās un sintētiskās domāšanas nostiprināšana, kritiskās pieejas audzināšana. Dominē tādas garīgās darbības formas kā lasīšana, vērošana, pārdomāšana, pārvērtēšana, eseju rakstīšana, diskusijas. Liela uzmanība tiek veltīta jauniešu prasmei diskutēt, argumentēti pamatot un aizstāvēt savu viedokli. Īpaši svarīgi studentus pieradināt pie tā, lai viņi diskusijā balstītos uz zināšanām, bet nevis dabisko inteliģenci. Piemēram, neizmantoju debīlo skaidrojumu „es došu darbu neesmu lasījis, taču to uzskatu par...”.

Bakalaura, maģistra un doktora studiju līmenī augstu tiek vērtēta studenta vispusība.

Piemēram, students bakalaura līmenī priekšmetu izvēli var koncentrēt ap fiziku, maģistra līmenī – literatūru, bet doktora grādu iegūt filosofijā. Rietumos vispusīgiem cilvēkiem ir vieglāk atrast labu darbu. Firmas un korporācijas ciena vispusīgi domājošus un zinošus cilvēkus.

Mūsdienu pasaulē intelektuālo kapitālu joprojām lielā mērā formē tā saucamā **liberālā izglītība**. Liberālās izglītības pamatā ir noteikts apziņas un prāta tips, kļūstot par brīvības, vienlīdzības, līdzsvarotības, mērenības, harmoniskuma un gudrības iemiesojumu. Liberālā izglītība balstās uz racionālisma, garīguma, saprātīguma, humānisma prioritāti sociuma ētosā.

Šodien intelektuāli jūtīgākie analītiķi izsakās par cita ētosa uzbrukumu: iracionālisma, alkātības, sociālā cinisma, haotizācijas, debilizācijas, masu fenomenu ētosa uzbrukumu. Tā rezultātā joprojām tiek apspriesta šauras un agrīnas specializācijas un profesionālās standartizācijas vajadzība.

Liberālās izglītības fundamentu negatīvi koriģē industrializācijas aplanā izpratne. Izpaužas maniākāla tieksme izglītību pakļaut darba dalīšanas apstākļiem, izvēršot šauru profesionālo specializāciju kopsolī ar darba dalīšanas specializāciju.

Populāri ir aprobežotie centieni visu komercializēt. Liberālās izglītības formētais apziņas un prāta tips tāpēc tiek manāmi traumēts: „Augstskolu uzņēmējdarbības veicināšana. Mērķis: veicināt pētniecības ražīgumu jeb pētniecības rezultātu komercializāciju” (izm.gov.lv).

Lasot tamlīdzīgas frāzes, tā vien liekas, ka konceptuālistiem un metodologiem, analītiķiem un ekspertiem, pilsoniskās sabiedrības līderiem un sociālajiem aģentiem ir totāli iznīkusi morālā un intelektuālā neiecietība pret izglītības komercializāciju, primitivizāciju, vulgarizāciju, haotizāciju, debilizāciju. Var novērot mazdūšīgu samierināšanos ar tik tikko uzskaitītajiem slimīgajiem recidīviem. Ja nebūtu šī mazdūšīgā samierināšanās, tad haotisku un absurdu „Aktuālo skaidrojumu” sociālā akreditācija sastaptos ar dzelzainu pretestību un vispār nebūtu iespējama valsts izglītības sistēmas inventarizācijā.

Rietumu zemēs izglītības un zinātnes komercializācijai vilinošs pamudinājums kļuva ASV 1980.gadā pieņemtais t.s. Beja-Doula likums. Universitātes ieguva tiesības uz izgudrojumiem, kas tika veikti par valsts naudu. No tā laika sākās komercializācijas bums. Universitātēs iemanījās cienīt tikai tos darbiniekus, kuru zinātniskos rezultātus var pārdod. Neapšaubāmi, ASV nav muļķu zeme. Tajā nav zaudēta mēra sajūta izglītības un zinātnes komercializācijas jautājumos. ASV federālās nomenklatūras augsts ierēdnis nekad neiedrošināsies publiski aicināt komercializēt izglītību un zinātni. Tas ir iespējams vienīgi muļķu zemē.

Mūsdienu pasaule nav viendabīga. Saglabājās teritoriālā specifika, un tai ir vēsturiski avoti. Tas attiecas arī uz gudrajiem un godīgajiem latviešiem. Teiksim, PSRS laikā izglītības sistēma bija konkurētspējīga. Pēcpadomju gados (pirmajos 10-15 gados) šī padomju sistēma turpināja „ražot” konkurētspējīgu „produkciju”. Turklāt ļoti lētu „produkciju”, dodot iespēju labi pelnīt biznesam. Bizness varēja neieguldīt naudu izglītībā. Tagad tas ir beidzies, un šodienas izglītības līmenis nav spējīgs pozitīvi ietekmēt intelektuālo kapitālu. Turklāt biznesam nepietiek līdzekļu augstskolu absolventu pārkvalificēšanai un savas korporatīvās izglītības sistēmas izveidošanai. Nav tik viegli iekļauties transnacionālajās struktūrās.

Tomēr bēdīgākais ir izpratnes trūkums. Netiek izprasts tas, ka augstskolai nav satrakoti jādzenās pakalē ekonomikai un zinātniski tehniskajai sfērai. Augstskolas misija ir cita. Lakoniski

izsakoties, augstskolas misija ir sagatavot kritiski domājošu cilvēku. Turklāt šodien visas augstskolas nemaz nespēj panākt ekonomiku un zinātniski tehnisko sfēru. Visdažādāko evristisko procesu superintensīvā dinamika ir pārāk strauja.

Protams, tik tikko teiktais neattiecas uz pētnieciskajām universitātēm, kas funkcionē ārzemēs. Tas ir labi zināms, ka pētnieciskās universitātes ir atklājumu un izgudrojumu autori. Pētniecisko universitāšu misija ir zinātniskā darbība.

Pie mums par pētniecisko universitāšu izveidošanu neviens nerunā. Netiek runāts par augstskolu stratifikāciju vispār. Izpratnes trūkuma dēļ pie mums saglabājās arhaiskā retorika par izglītības atpalcību no ekonomikas. Tāpēc pie mums Internetā var lasīt jocīgus „Aktuālos skaidrojumus”: „Mērķis: Augstākās izglītības kvalitātes celšana. Stingrāka akreditācijas kārtība: tiek noteikti izmērami kritēriji un metodika; līdzsvarots komisijas sastāvs, iekļauj vairāk darba devējus” (izm.gov.lv).

Nelaieme parasti nenāk viena. Izglītības sistēmu nelabvēlīgi ietekmē paaudžu konflikts, kas mūsdienās ir relatīvi globāla kolīzija. Paaudžu konflikts ir tipiski rietumniecisks trends. Tajās teritorijās, kurās „vienā naktī” kardināli mainījās sociāli ekonomiskā formācija un kolonizatori ļāva varu sagrābt padibenēm, paaudžu konflikts īpaši destruktīvi atsaucās uz kultūras virzību. Traģiski ir sadragāta kultūras vitālai attīstībai nepieciešamā paaudžu kontinuitāte. Kultūra normāli funkcionē tikai tad, ja pastāv trīs paaudžu (vecvecāku – vecāku – bērnu) koalīcija – sadarbība, tradīciju turpināšana, savstarpējā garīgā bagātināšanās, abpusējā cieņa, kopīgi formulētas stratēģiskās iniciatīvas, kopīgas vērtības un normas.

Latvijas zemē pēcpadomju laikā šī ideālā konstrukcija neeksistē. Piemēram, publiskajā telpā regulāri atspoguļojās „jauno stulbeņu” (starptautiskā leksika) naidīgie izteikumi par mūsu augstskolu „vecajiem marasmātiķiem” (vietējā leksika). Neticīgie var palasīt mežonībā cēlās „Dienas” apčubinātos „čivinātājus” un citus jaunos prātvēderus.

Bet tas vēl nav viss. Vara, budžeta nauda un lielā mērā business nonāca tādu tipu rokās, kuriem ir alerģija pret mākslu, zinātni, izglītību, sociālajām programmām. Vara, budžeta nauda un business nonāca tāda sociālā strata rokās, kas ir spējīgs domāt un rūpēties tikai par savas patoloģiskās alkātības apmierināšanu. Šī sociālā strata pārstāvji pēc nonākšanas pie siles nespēj stratēģiski, patriotiski, valstiski, nacionāli, profesionāli rīkoties.

Zem šo niecību lietussarga tūlīt iztapīgi iekārtojās sulaiņu klasīķe inteliģence, pseidonacionālisti un pseidopolitiķi ar savu ekonomisko stulbumu un stratēģisko idiotismu, intelektuāli un morāli neapdāvināto etnosu iedzenot vēl šausmīgākā postā.

Ne velti tajās zemēs, kuras beidzot ir atmodušās no „prihvatizācijas” un „valsts izzagšanas” eiforijas, pašlaik ir pasludināti jauni ideāli – demogrāfija, garīgums, patriotisms. Vienīgi pagaidām nav skaidrs, ko darīt ar 20 gados ģenerēto monsturu – „kreatīvo šķiru”. To nevar likvidēt, sasēdināt kuģos un aizvest uz Vāciju, izsūtīt uz Sibīriju, Kalnciema akmeņlauztuvēm, Liepājas cietumu. Monsturu nevarēs pāraudzināt. Varbūt tikai niecīgu daļu. Traki ir tas, ka viņu sazagtie miljardi glabājās ārzemēs, un ārzemnieki šo naudu nekad neatdos. Latvijā ir cilvēki, kuri ir sastādījuši tautas nodevēju precīzu sarakstu. Iespējams, kāds ir saskaitījis arī sazagtās un Rietumu bankās glabātās summas.

Šodienas sabiedriskajā apziņā virmo tas, ko var dēvēt par **globālo neapmierinātību**. Dzīvē nav

apstiprinājušās vairākas hipotēzes. Tas atsaucās uz cilvēku garīgo atmosfēru. Tajā skaitā uz velmi mācīties, studēt, domāt par savu gaišo nākotni.

Pirmkārt, nabadzības pieaugumu nevar likvidēt ar demokrātiskuma lozungiem. Mēs, latvieši, to labi zinām. Sprotams, daudzi (visvairāk „jaunie stulbeņi”) joprojām tic amerikāņu demagoģijai par demokrātijas ekonomiskajiem brīnumiem.

Otrkārt, tā saucamais finansu kapitālisms nevar palielināt vidusslāni. Gluži pretēji – vidusslānis strauji izzūd pat finansu kapitālisma oāzē ASV. Arī Gorbačova mēnessērdzīgo tautfrontiešu sapnis par latviešu spēcīgu vidusšķiru izčurkstēja embrionālajā pakāpē.

Treškārt, „balto” civilizācijas lielie labklājības svētki tuvojās beigām. 200 gadus ilgā labklājība un tās nemitīgais kāpums Rietumu industriāli attīstītajās valstīs ir beidzies. Nav vairs nekādu cerību un nākotnes ilūziju. Vienīgi atliek ne par ko nedomāt un nodoties tagadnes izbaudīšanai.

Ne velti Pitirims Sorokins saskatīja sabiedrības attīstības trīs stadijas. Pirmā ir ideacionā stadija. Tajā pastāv stingrs režīms un stingra dzīves kārtība. Otrā ir ideālistiskā stadija. Tajā pastāv brīvība un demokrātija. Trešā ir jutekliskā stadija. Tajā pastāv bauda, komforts, atslābums un vispārējā degradācija. No XX gs. 70.gadiem „baltie” ir pašapmierināti iesoļojuši trešajā stadijā.

Pitirims Sorokins nebūt nav vienīgais, kas brīdināja par katastrofas tuvošanos. XX gs. vidū Ernsts Fridrihs Šūmahers emocionāli rakstīja par zinātnes un tehnikas nesamērīgo lomu. Ar sajūsmu nākas vērot, kā zinātne un tehnika iztaisno savus varenos plecus. Taču diemžēl mūsdienu cilvēks konstruē ražošanas sistēmu, kas plosa dabu un sabiedrību, kroplo cilvēku. Cilvēki maldīgi domā, ka var visu: ražot, patērēt, izmantot dabas resursus. Tomēr nav aizmirstama „cilvēka ļaunprātība”. Cilvēks vairs nevēlās būt dabas sastāvdaļa, bet vēlās valdīt pār dabu. Ekonomiskā gudrība ir nākotnes nodrošināšana. Patērēšanas kultivēšana ir gudrības noliegšana. Katra jauna patērēšana palielina atkarību no ārējiem apstākļiem. Bet galvenais – palielina bailes par savu eksistenci. Tātad – rada agresiju. Mēs šodien ar agresiju tiekamies katru dienu.

Vēl viena nepatīkama tendence. Kā saka, tauta kļūst dumjāka. Universitātes neko nelīdz. ASV fiziķis J.Hubners aprēķināja inovāciju vēsturisko dinamiku. Visaugstākais inovāciju līmenis bija 1873.gadā. Pēc tam inovāciju skaits nemitīgi samazinās. Pašlaik vidēji uz vienu miljardu iedzīvotājiem gadā ir tikai 7 svarīgi tehniskie izgudrojumi. Tāds līmenis esot bijis 1600.gadā. Nav grūti iedomāties, kas gūst labumu no šiem 7 izgudrojumiem. Nabadzīgo zemju kolekcija aug ātrāk nekā to zemju skaits, kas veiksmīgi adaptējās jaunajos apstākļos – globālajā ģeekonomiskajā konfigurācijā.

Par inovāciju māniju jau tika minēts. Bez inovācijām vairs neprotam dzīvot. Pašlaik vienīgā cerība – planetārā kooperācija eksistences nodrošināšanai. Globalizācijas dziļākajā līmenī amerikāņi atkal maršē visiem pa priekšu. Viņi savās mājās vairs neražo zeķes un sirdsmīļos televizorus. Amerikāņi izmanto planetāro kooperāciju – iepērkās citās valstīs.

Taču „baltos” cilvēkus, protams, neviens un nekas nespēs atgriezt saprātīgajā senatnē, kad patērēja tikai to, ko ražoja, un ražoja tikai to, ko varēja patērēt. Turklāt tādai dzīvei nav vajadzīga Kembridža, Harvarda, Oksforda, „Viška”, BSA, „Turība”.

Pasaulē strauji palielinās iedzīvotāju skaits. Pasaule tāpēc strauji pāriet uz jaunu dzīves standartu. Saprotams, pasaule strauji pāriet arī uz jaunu izglītības standartu. To nosaka saimnieciskās dzīves straujās pārmaiņas. Tātad tas veids, kādā cilvēki sev nodrošina eksistences līdzekļus un apstākļus. Un mēs redzam, ka šis veids ir ļoti atšķirīgs no tā veida, kas eksistēja gadu tūkstošiem.

Šodien dominē pārprodukcija. Produkcijas un pārprodukcijas realizācijai tika izveidota t.s. pakalpojumu ekonomika. Tai ir savi izglītības virzieni. Pakalpojumu ekonomikas un tai pieskaņotās izglītības misija ir cilvēkus ievilināt nemitīgā un faktiski nesaprātīgā patērēšanā.

Pakalpojumu ekonomika strādā efektīvi, manipulatīvi izmantojot cilvēku vājības. Cilvēki paši sevi ir iedzinuši nesaprātīgas patērēšanas slazdā. Cilvēciskā eksistence ir atkarīga no nesaprātīgās patērēšanas. Apstājās nesaprātīgā patērēšana un apstājās visa dzīve. Arī izglītība pieskaņojās odiozajiem dzīves apstākļiem.

Cilvēces vēsturē augstākā izglītība pirmo reizi ir kļuvusi masveidīga. To pieprasa pakalpojumu ekonomika. Masveidība greizi izpaužās atsevišķās teritorijās, kur sociāli ekonomiskajā virzībā ir konstatējamas zināmas anomālijas. Taču studentu skaits ir ievērojami pieaudzis daudzās zemēs.

Atkārtotam - iemesls ir noskaidrots. Augstāko izglītību pieprasa pakalpojumu ekonomika, kuras apjoms nemitīgi palielinās. Tā, piemēram, Vācijas 82 miljonus „apkalpo” 326 universitātes, ASV 311 miljonus – 4352 augstskolas, Brazīlijas 192 miljonus – 2000 augstskolas. Dažās zemēs nesaprotami sapņo par augstskolu likvidēšanu: „Augstākās izglītības sektora konsolidācija. Rezultatīvie rādītāji: valsts dibināto augstskolu un koledžu skaita samazināšana uz pusi” (izm.gov.lv).

Interesanti tas, ka augstākā izglītība ir kļuvusi **mentalitātes problēma**. Pakalpojumu ekonomika ir darbs ar cilvēkiem. Darba devēji vienprātīgi visās zemēs uzskata, ka ar cilvēkiem var strādāt tikai darbinieki ar augstāko izglītību. Tāpēc augstākā izglītība kļūst par mentalitātes problēmu – inteliģenta un kulturāla cilvēka mentalitātes garantu. Automātiski tiek pieņemts, ka augstākās izglītības dokuments ir inteliģenta un kulturāla cilvēka formālā akreditācija. Tā dod iespēju strādāt ar cilvēkiem.

Pakalpojumu ekonomikas darbinieki ir vēsturiski jauns **masu darbinieku stereotips**. Ja vēl nesen tāds stereotips bija strādnieks ar pamatizglītību, tad tagad tāds stereotips ir darbinieks ar augstākās izglītības dokumentu. Ja agrāk rūpnieciskā ražošana nemitīgi pieprasīja strādniekus, tad tagad pakalpojumu ekonomika nemitīgi pieprasa darbiniekus ar „augšējo” izglītību. Kā vienmēr, ekonomiskais pieprasījums tiek cītīgi apmierināts. Prevalē materiālā ieinteresētība.

Augstskolas pārvēršās par kadru gatavošanas fabrikām jeb supermārketiem. *Univerity.edu* nomaina *University.com*. Kvalitāti izspiež kvantitāte. Pētniecisko garu nomaina gatavu rezultātu atstāstījums. Akadēmiskās efektivitātes vietā ar augstu paceltu galvu stājās ekonomiskā efektivitāte. Studentu vietā klienti, kuru novērtēšanai *admission tutor* nav vajadzīgi. Dārgos radošos docētājus nomaina lētie multiplikatori no „jauno stubbeņu” aprindām. Par to, kā tas praktiski notiek, jautājiet BSA, „Turībā” un citur ne tikai latvijiešu pieelpotajā telpā.

Ekonomiskās efektivitātes čempioni ir distanču izglītības organizatori, saviem klientiem iesmērējot standarta atvieglotas bezpersoniskas informācijas modeļus, kurus var apgūt jebkurš cilvēks. Tāpēc izmainās sabiedrības attieksme pret augstskolu. Pietātes, cieņas un godbijības

vietā stājās vienaldzīga un augstprātīga attieksme kā pret jebkuru pakalpojumu sfēru. Augstskola ne ar ko neatšķiras no pirts un veļas mazgātaves.

Masu pircējs (vecāki vai bērni) pērk tikai to, kas lētāks. Vislētākā ir izglītība bez zinātnes, kuru piedāvā augstskolas bez zinātnes. Atkal variet paaugstināties BSA un citur.

Masu augstākā izglītība, saprotams, tūlīt sāk funkcionēt saskaņā ar masu fenomenu funkcionēšanas drūmajām likumsakarībām. Piemēram, masu izglītība nozīmē, ka studentu adekvātuma vidējais līmenis ievērojami samazinās. Augstskolā var nopirkt pakalpojumu tie, kuri bioloģiski nav piemēroti augstākās izglītības intelektuālajam līmenim. Docētājs, kā parasti, orientējas uz vājākajiem. Nav grūti iedomāties, ko tas nozīmē. Lai studētu, labākajiem ir jānododas uz citām zemēm.

Ultra-unikālā laikmetā ļoti bīstami ir izvēlēties aplamus orientierus. Traucē novecojuši uzskati un domāšanas formas. Tautu un valstu uzplaukuma vai panīkšanas faktors ir izpratnes un domāšanas tehnoloģijas, cilvēkiem palīdzot vai traucējot novērtēt savu vietu pasaulē.

Attīstība mēdz būt nevienmērīga. Attīstība veicina daudzveidību. No tās varam baidīties, jo neprotam izmantot daudzveidību. Daudzveidība var radīt bagātības. Var radīt arī nabadzību.

Katra attīstība sevī iemieso krīzes potenciālu, tāpēc attīstību nevar simtprocentīgi prognozēt. Tas rada neskaidrību, bet neskaidrība veicina bailes. Kā jau minējām, bailes transformējas agresivitātē.

Diemžēl sabalansēta attīstība nav paredzama tuvākajā laikā. Nav noprotams, kad pasaule atbrīvosies no turbulentuma. Sociālā apātija nemazināsies. Nemazināsies cinisms, nihilisms, agresivitāte pret sevi un citiem. Noteikti ir nepieciešams jauns attīstības modelis.

Jaunā attīstības modeļa izveide nav iedomājama bez jaunas pieejas. Par laimi šajā ziņā ir lielāka skaidrība. Turpmāk pret kapitālu būs jāizturās kā pret garīgās kultūras, politikas, organizatorisko, tehnoloģisko, cilvēcisko, infrastruktūras, finanšu, rūpniecisko, intelektuālo, morāli tikumisko resursu vienotu veselumu.

Jaunu formātu iegūs strukturālās sakarības starp valsti, teritoriju un bagātību. Nacionālās valsts formāts atmirst. Tā vietā rodas kosmopolītiski postnacionālistisks formāts. Tāpēc nepieciešama ir ģeoekonomiskā domāšana. Iespējams, viens no tās variantiem: „Atļautas studiju programmas visās ES valodās” (izm.gov.lv).

2012, decembris

